

COVID-19 Küresel Salgını Sürecinde Sağlık Personellerini Hedef Alan İyileştirici Bahçelerin Önem ve Önceliği

Nermin Merve YALÇINKAYA^{1*}

¹ Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 01330, ADANA

Öz

İyileştirici bahçeler, bireylerin iyi olma halini hedefleyen ve destekleyen nitelikte, çeşitli şekillerde tasarlanmış örnekleriyle geçmişten günümüze var olan tematik bahçelerdir. Bugün, COVID-19 küresel salgını kapsamında değişen toplumsal yaşama dair tüm dinamikler, iyileştirici bahçelerin öneminin ve toplumun tümü için gerekliliğinin altını çizmektedir. Bu kapsamda, en yüksek risk grubu olarak tanımlanan ve bu süreci son derece zor çalışma koşullarında geçiren sağlık personelleri, iyileştirici bahçeler için öncelikli hedef kitle olarak tanımlanabilir. Bu çalışma, doğa ile iç içe olma hissinin bireylerin iyi olma halini desteklemesinden yola çıkarak, COVID-19 küresel salgını sürecinde sağlık personellerini hedef alan iyileştirici bahçelerin ne derece önemli olduğuna dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Çalışma kapsamında, iyileştirici bahçe tasarımlarında tasarım ölçütleri ve gözetilmesi gereken öncelikler dikkate alınarak iyileştirici bahçe tasarımlarına ilişkin bir yöntem oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Salgın, Sağlık çalışanları, Terapi bahçesi

Importance and Priority of Healing Gardens Targeting Health Personnel in the Process of COVID-19 Global Pandemic

Abstract

Healing gardens are thematic gardens that have existed from the past to the present, with examples designed in various ways that aim and support the well-being of individuals. Today, all the dynamics of changing social life affected by COVID-19 global pandemic pointed out efficiency and necessity of healing gardens for societies. Health personnel is in the highest risk group and they spend their time under extremely difficult working conditions during the pandemic process. Within this framework, they may be defined as a priority group for healing gardens. This study aims to draw attention to the importance of healing gardens targeting health personnel in the process of COVID-19 global pandemic due to the feeling of being in touch with nature promotes individuals' health and well-being. Within the scope of the study, a methodology for design process of healing garden is created by taking into consideration the priorities of design principles.

Keywords: COVID-19, Pandemic, Health personnel, Therapeutic garden

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author):

Nermin Merve YALÇINKAYA (Dr.); Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 01330, Adana-Türkiye. Tel: +90 (322) 338 6545, Fax: +90 (322) 338 6189, E-mail: nbaykan@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0860-1498

Geliş (Received) :02/07/2021
Kabul (Accepted) :01/10/2021
Basım (Published) :15/12/2021

1. Giriş

Bugün küresel perspektifte ciddi bir sorun haline gelen COVID-19 küresel salgını, ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde görülmüş; 1 Aralık 2019 tarihinde teşhisinin konulmasının ardından tehlikeli bir bulaşıcı hastalık olarak tanımlanmıştır (Huang vd., 2020). Koronavirüs teşhislerinin kısa bir sürede oldukça yükselmesi ve konumsal olarak hızla yayılış göstermesinin ardından, 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021). Literatürde pandemi, ülkeler ve kıtalar arasında hızla yayılarak etkisini gösteren küresel boyuttaki salgın hastalıklara verilen genel isim olarak yer almaktadır. Domuz gribi, kara veba, kolera, tifo ve COVID-19 pandemi olarak tanımlanmış bulaşıcı hastalıklar arasındadır (WHO, 2020).

COVID-19 küresel salgını ile mücadele kapsamında, her ülkenin kendi yasal ve yönetsel çerçevesinde aldığı önlemlerin yanı sıra; hijyen önceliği, sosyal mesafe ve bireysel izolasyon her ülke vatandaşının uyması gereken bir sorumluluk haline gelmiştir. Bu doğrultuda, farklı önlemler alınmış; sosyal hayata dair gereksinimlerin karşılanması ve farklı sektörlere ilişkin uygulamalar mümkün olduğunca bireysel, telefon ya da internet tabanlı sağlanmaya başlanmıştır. Bireylerin söz konusu salgın ile fiziki şartlarda mücadelelerinin yanı sıra, bu süreçte psikolojik yönden güçlü ve sağlıklı kalabilmeleri oldukça önemlidir. Son dönemde konu ile ilgili yürütülen araştırmalarda, bu sürecin bireylerin psikolojik ve mental sağlığı üzerinde farklı olumsuz etkileri bulunabileceği sonucuna varılmıştır (Fiorillo ve Gorwood, 2020; Xiang vd., 2020; Gül ve Yakıncı, 2020; Romero vd., 2020; Kara, 2021).

Kara (2021), COVID-19 küresel salgınının farklı toplumsal gruplar üzerindeki psikolojik etkilerine değindiği çalışmada, çocuklar, yaşlı bireyler ve sağlık çalışanlarını incelemiştir. Bu süreçte gözlenebilecek psikolojik sorunların en aza indirilmesi amacıyla çocuklar ve yaşlıların izolasyon süreçlerinde rekreasyonel yönden uğraş edilmelerinin bilişsel olarak iyi hissettireceği; sağlık çalışanlarının ise çalışma saatlerinde ve şartlarında yapılacak iyileştirme ile verimliliklerin artacağı çıkarımını yapmıştır. Bekaroğlu ve Yılmaz (2020), COVID-19 küresel salgınının kişiler üzerindeki psikolojik etkilerini farklı gruplarda inceleyen araştırmaları derledikleri çalışmalarında, COVID-19 ile mücadelede alınan tedbirlerin oldukça önemli olmakla beraber tek başına yeterli olamayacağı görüşünü belirtmektedir. Çalışmanın sonucunda, bireylerin psikolojik ve sosyal yönden farklı yönelimlere gereksinim duyabilecekleri ifade edilmiştir.

Romero vd., (2020) ise, COVID-19 küresel salgınına en yoğun maruz kalan gruplardan biri olmasına karşılık sağlık çalışanları üzerindeki psikososyal etki ile ilgili bilgilerin yetersiz olmasından yola çıkarak, salgının sağlık çalışanları üzerindeki psikolojik etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırma yürütmüştür. İspanya'daki sağlık personellerini hedef alan bu çalışmada, psikolojik etkinin boyutunu analiz etmek amacıyla internet tabanlı bir anket kapsamında doğrulanmış psikolojik değerlendirme testleri uygulanmıştır. Analizlere bağlı olarak, algılanan stres düzeyinin, solunum ünitesine bağlı COVID-19 hastaları ile doğrudan temas halinde olan personellerde, Acil Tıp Birimi personellerinde ve bu süreçte ailesi ile temas halinde olan personellerde oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, psikolojik desteğin sağlık personellerinin stres düzeyini azaltmada oldukça önemli olduğuna dikkat çekilmiş ve etkin bir yöntem olarak psikoterapi önerilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 küresel salgınında yoğun çalışma temposuna sahip olan ve sağlık merkezlerinde uzun çalışma saatleri geçiren sağlık personelleri için dinlendirici ve motive edici amaçlı iyileştirici bahçelerin önemi ve gerekliliğine yönelik bir değerlendirmenin yapılması ve uygulanabilir bir yöntemin oluşturulmasıdır.

2. Kavramsal Çerçevde İyileştirici Bahçe

Antik çağ ve modern çağdan günümüze uzanan bir tarihsel perspektifte görülen iyileştirici bahçeler; belirlenen bir hedef çerçevesinde bitki türleri, su ögesi, ahşap vb. canlı-cansız varlıklara belirli oranlarda yer verilmesi ile tasarlanan mekânlardır. İyileştirici bahçeler, biyolojik, fiziksel ya da psikolojik açıdan farklılık gösteren tedavi süreçlerini destekleyen birer motivasyon aracı olarak tanımlanabilir (Marcus ve Barnes, 1999; Sherman vd., 2005; Elings, 2006; Ching Yang, 2010; Keçecioglu, 2014; Söğüt vd., 2016; Dushkova ve Ignatieva, 2020; Hastuti vd., 2020).

İyileştirici bahçe kavramının ortaya çıkışı ve gözlenen gereksinimler üzere ilk uygulamaların yürütülmesinde, doğa ile bütünlük sağlama eylemine yönelik olarak, bireylerin içinde bulunduğu zorlu süreçlerin neden olduğu psikolojik ve mental sorunları ile başa çıkma hedefi etkili olmuştur (McDowell ve McDowell 1998; Marcus ve Barnes, 1999). Sağlık bulma amacıyla özel olarak tasarlanan iyileştirici bahçeler engelli bireyler, yaşlılar, hastane çalışanları, yatan hastalar ve refakatçiler için stresin azaltılmasına katkı sağlayabilmektedir (Çetinkale Demirkan, 2019). Bugün ise, kamusal ya da özel kullanım alanlarında farklı hedef kitlelere yönelik ele alınan iyileştirici

bahçeler, geçici ya da kalıcı olarak tasarlanabilmektedir. İyileştirici bahçe uygulamaları ağırlıklı olarak sağlık kurum/kuruluşlarının ya da farklı bakım hizmetleri veren merkezlerin bünyesinde yer alsa da, bu kullanımları yerel otoriteler ya da yetkili birimler tarafından belirlenen kentsel alanlarda yaygınlaştırmak, farklı kitleler tarafından erişilebilirliklerini destekleyecektir (Söğüt, 2012; Söğüt ve Yalçinkaya, 2019; Yalçinkaya, 2021).

3. İyileştirici Bahçe Tasarımlarında Öncelikli Ölçütler

Mekânsal tasarım çalışmalarında; gereksinimleri ve beklentileri tanımlamak, mevcut yapıyı analiz etmek vb. amaçlarla öncelikli olan çevresel analiz süreçleri yürütülür. Tasarımın iç mekân, dış mekân ya da her ikisine yönelik olması da tasarım süreçlerini ilk aşamadan itibaren yönlendiren önemli bir ölçüttür. Bu kapsamda çeşitli analitik araçlar ve yöntemler kullanılmakta, çalışmanın kapsamı ile ilişkili farklı yöntemler izlenebilmektedir.

Hedef kitle/kitleler, çevre analizi kapsamında tanımlanması gereken bir diğer önemli ölçüttür. Geliştirilen tasarımların amaç-sonuç ilişkisini desteklemesi ve tasarım öğelerinin gereksinim ve beklentileri karşılması, tasarım süreçlerinin matematiksel zeminini kuvvetlendirmektedir. Eckerling (1996), mekânsal tasarımların temel prensiplerinden biri olarak, kullanıcının duyu durumunun ne yönde etkileneceğinin netlik kazanması gerektiğini savunur. Bu doğrultuda, iyileştirici bahçelerin toplumsal çözümler üretebilmesi ve istenen hedefe ulaşabilmesi için, tasarımın özgün niteliğinin ve kullanılan materyallerin kullanıcıyı huzurlu, güvende ve zinde hissettirme eğiliminde olması bu bahçelerin temel amaçları arasında ifade edilebilir.

Sağlık personelleri, özellikle COVID-19 küresel salgını sürecinde, sağlık merkezlerinde oldukça uzun çalışma saatlerine sahiptir. Halen devam eden bu stresli dönemde, mesleki maruziyet açısından en riskli grup olmalarına karşılık somut olarak gözlemlenen özverili çalışmalar yürütmüşlerdir. Bununla beraber, vaka sayılarını azaltmak ve kontrol altında tutabilmek amacıyla hastane koşullarında, evlerinde buldukları süreden daha uzun süre bulunmaktadır.

Bu perspektiften bakıldığında, özellikle böylesi çok boyutlu etkileri olan bir dönemde, hedef kitle olarak sağlık personellerine yönelik tasarlanan iyileştirici bahçeler, mola sürelerini geçirebilecekleri uygun ve gerekli birimler olarak ifade edilebilir. Doğa ile iç içe olma hissi uyandıran bu mekânlar, sağlık personellerinin maruz kaldığı stres, kaygı ve yorgunluğu azaltmayı, motivasyonlarını ise artırmayı hedefleyen özelliklere sahip olmaktadır. Hastane bünyesinde ya da dış bahçesi kapsamında tasarlanabilir yapıdaki bu bahçeler, çalışanların buldukları mekânlardan daha farklı olan alternatif mekânları sunacaktır. Bu nedenle, iyileştirici bahçeler sağlık personellerinin COVID-19 küresel salgınında psikolojik ve mental açıdan iyi hissetme ve kendilerini yenileme imkânı bulacakları mekânlar olarak ifade edilebilir.

Sağlık çalışanları için gereksinimler ve beklentilerinin belirlenmesi, çalıştıkları sağlık alanı ile ilgili olarak çok önemlidir. Genel bir yaklaşımla sağlık çalışanlarının bu süreçteki beklentileri, kendilerini rahat hissedebilecekleri temiz bir çevrede mola zamanlarını geçirebilmeleridir. Günümüz Türkiye'sinde sağlık kurumları "Şehir Hastaneleri" olarak tanımlanan büyük ölçekli kompleksler içinde sürdürülmektedir. Bu alanlar genel olarak büyük yapısal kitleleri ile iyileştirici bahçe kapsamında çeşitli olanakları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu büyük yapısal kitlelerin çatıları, terasları, uygun bina araları bu amaçla kullanılabilir nitelikler taşımaktadır. Örneğin "Adana Şehir Hastanesi" binalarındaki teras ve çatılar bu amaçla kullanılmaya-tasarlanmaya son derece uygundur.

Sağlık birimlerinde çalışanların kendini temiz havada hissedebilmesi ve buna bağlı olarak "iyi" hissedebilmeleri çok önemlidir. Bu nedenle iyileştirici bahçelerin oluşturulduğu alanların en azından çatı kısmında açık hava ile temas etmesi gerekir. İçerideki havayı toplayarak tahliye eden bir havalandırma sisteminin filtreli olarak bu alana eklenmesi de soğuk mevsim veya bölgeler için uygun olabilir. Alanın büyük olması ve bitkisel-yapısal elemanlarla bölünmüş olması "mesafenin korunması" açısından da gereklidir. Bu bölünme aynı zamanda kullanıcıların kendilerini "güvenli alanda" hissetmelerini ve iyileştirici bahçenin amacına ulaşmasını destekleyicidir. Alanın tek bir düzlemde değil, birbirinden ayrılmış -izole edilmiş- çoklu düzlemlerde oluşturulması da mümkün olabilir. Bu doğrultuda, gerekli mesafeler veya aralıklar ele alınarak alanı aynı anda kullanabilecek kişi sayısının da belirlenmesi gerekir.

İyileştirici bahçelerin tasarım süreçlerinde, tasarımcı özgür çalışma eğiliminden belirli ölçüde ayrılarak tasarımlarını belirli sınırları gözeterek tamamlamalıdır. Bu sınırlar, hedef kitlenin tanımlanması ardından yürütülecek araştırma süreçleri ile netlik kazanacaktır. Genel perspektifte hedef kitleler; hasta grubu, sağlık personeli grubu ve hasta yakınları grubu olmak üzere 3 kitleden oluşmaktadır. Hasta grubu ile ilgili olarak; hastalığın çeşidi, ağırlıklı yaş grubu, hastanede ortalama kalma süreleri vb. yanıtlanması gereken araştırma sorularının başında gelmektedir. İyileştirici bahçe konseptinde hedef kitlenin çoğu zaman belirli sağlık sorunları

olan bireyler olması, tasarımı yapılacak alanın büyüklüğü, şekli, materyal seçimi ve tasarım kriterleri üzerinde doğrudan etkilidir.

Hedef kitlenin/kitlelerin ve ilgili araştırma sorularının tanımlanması, iyileştirici bahçelerin geçici ya da kalıcı bahçe formunda olmasında rol oynayacaktır. Bu durumun temel nedeni, bir motivasyon aracı olarak tanımlanan iyileştirici bahçelerin, sabit bir hedef kitlede belirli bir zaman ardından değişim ve farklılık gereksinimine yol açma olasılığıdır. Özellikle sağlık personelleri açısından değerlendirildiğinde, mesai saatleri kapsamındaki molalarda dinlenme ve enerji toplama amacıyla kullanılan iyileştirici bahçeler, personelin görev süreleri boyunca çoğu kez görüp, zaman geçirecekleri mekanlar haline gelebilir. Bu nedenle, belirli bir bölümünün geçici bahçe formunda tasarlanması; kullanılan bitkisel materyalin ve hatta belirli bir oranda yapısal malzemelerin de değişkenlik göstermesi, tekdüzelikten kaçınma adına etkili olacaktır. Farklı temalara göre yılın farklı dönemlerinde değişiklik gösteren ya da sezonluk yenilenen geçici bahçelerde farklı renklerde bitki türleri ve yapısal materyallerin kullanımı ile kullanıcılar üzerinde olumlu etkiler oluşturulması sağlanır.

Mekânın biyoklimatik konforunun desteklenmesi ise, kullanım amacı ile uyumlu ve oldukça önemli bir konudur. Çevre analizi kapsamında elde edilen bağıl nem, sıcaklık ve rüzgar şiddeti-yönü parametrelerine ait bulgular, temel yönlendirici unsurlardır. Bu kapsamda biyoklimatik konfor verilerinden yararlanılmalıdır.

Mekânda kullanılacak canlı ve cansız materyallerin seçimi, iyileştirici bahçe konsepti ile çelişki oluşturulmaması amacıyla, materyal bazında düşünülmesi gereken bir konudur. Fiziksel ya da psikolojik açıdan herhangi bir olumsuz etkiye neden olmayacak kullanımlara ve materyallere yer verilmelidir (Tablo 1).

Tablo 1. İyileştirici bahçelerde dikkat edilmesi gereken fiziksel ve psikolojik koşullar (Söğüt, 2012; Söğüt ve Yalçinkaya, 2019; Yalçinkaya, 2021)

FİZİKSEL ETKİLER	PSİKOLOJİK ETKİLER
<i>Düşme ve yaralanma gibi sonuçlara yol açması muhtemel kullanımlar, materyaller ya da koşullara yer verilmemelidir.</i>	<i>Psikolojik yönden huzursuz hissettirmesi muhtemel kullanımlar, materyaller ya da koşullara yer verilmemelidir.</i>
Sivri uçlu yapraklara sahip bitki türleri	Canlı ve pastel renkler
Zehirli parçaları olan bitki türleri	Yaprakları sık dokulu türler
Derinliğe sahip su ögesi	Yaprakları çok büyük olan türler
Sert ve düz olmayan dokuda zemin malzemesi	Yaprakları çok parlak olan türler
Arkalıksız ve kolçaksız oturma elemanları	Mekânın bir bölümünün saklı bahçe formunda olması
Pencere vb. erişilebilir yüzeylerde yoğun cam kullanımı	Oturma birimlerinin birbirine yakın ve çoklu kullanımda olması (ikiden fazla koltuk sayısı)
Arı ya da böcekleri çeken bitki kullanımları	Isı yalıtımının yetersizliği
Yoğun ve aromatik kokusu olan türlerin alerjik etki oluşturması	Ses yalıtımının yetersizliği
Biyoklimatik koşulların göz ardı edilmesi	

Kullanılacak bitki materyalinin seçimi oldukça önemli bir diğer ölçüttür. Bu durumun temel gerekçesi, iyileştirici bahçelerde doğa ile iç içe olma hissini destekleme fikrinin, ancak uygun renk, doku, ölçü ve forma sahip tür seçimleri ile eyleme dönüşebilmesidir. Estetik ya da işlevsel amaçlı kullanılan bitki materyalinin sağladığı faydalar çok yönlü bir boyuta sahiptir. İşlevsel boyutta; hava kalitesini yükseltme, biyoklimatik konforu destekleme, ekolojik yönden katkı sağlama, rüzgâr ve gürültü perdeleme vb. olarak sıralanabilir. Estetik ve psikolojik boyutta değerlendirildiğinde ise; bireysel motivasyonu yükseltme, zindelik katma, görsel estetik beğeni sunma vb. etkiler görülmektedir. Hedef kitlenin özellikleri, gereksinimleri ve beklentileri ile bu faktörlerin doğrudan ilişkilendirilmesi, amaç-sonuç ilişkisini sağlamaya katkı sunacaktır.

Hedef kitle ve hastalığa bağlı olarak değişmekle birlikte, iyileştirici bahçelerin tasarımına ilişkin bazı ölçütler belirlenmiştir (Sacamano, 2009; Söğüt vd., 2016):

İyileştirici bahçelerinin erişilebilirliği; dış mekânlar için kentsel ölçekte, iç mekânlar için ise yapısal dolaşım ağı kapsamında uygun yer seçimi ile sağlanmalıdır. Kentsel ölçekteki kamusal alanlarda, yer seçimine yönelik belirlenen alternatif konumların analitik araçlara dayandırılan eleme ve değerlendirme süreçlerinden geçirilmesi, alternatifler arasında en erişilebilir nitelikteki alanı ya da yeni alternatifler geliştirme gerekliliğini belirleme adına

oldukça etkili olacaktır. Özellikle yayalar ve tekerlekli sandalye kullanan bireyler için engelsiz erişimi sağlama amacıyla, erişilebilirlik analizleri yapılmalı; alternatif yer seçimleri ve kentsel temel kullanımlar arası mesafe ve erişim süreleri hesaplanarak optimal karar belirlenmelidir. İyileştirme bahçelerinin sağlık tesisleri içinde konumlandırıldığı koşullarda, yer seçiminin mekânsal ölçekte erişilebilirliğin kolay sağlandığı bölgelerde olması gerekir. Böylelikle, bireylerin alanı kullanma eğilimlerinin artması desteklenecektir.

Kolay tanınabilir bir girişe sahip olması; erişilebilirlik ölçütü ile doğrudan ilişkili konular arasındadır. İyileştirici bahçelerin hastane sisteminin formal yapısından farklı bir görseleğe sahip olması ve tesis içinde belirli bir hedef kitleye uygun noktalarda bulunması, görünürlüğü ve erişilebilirliği üzerinde rol oynayan etkili bir özelliktir.

Emniyet ve muhafaza duygusu oluşturmaya, iyileştirici bahçelerde fiziksel ve psikolojik olarak iki çerçevede sağlanmalıdır. Fiziksel emniyet için gerekli olan koşulların sağlanması bahçelerin konumuna bağlı olarak değişiklik gösterecektir; tesis içinde, çatı alanlarında, teraslarda ya da dış bahçede yer alması. Tasarlanacak bu bahçelerde, uygun yer seçimi ardından detaylı bir gözlem çalışması yapılarak tasarım uygulama süreci başlamadan belirli önlemlerin alınması ya da gözlenen yetersizliklere ilişkin önlemlerin tasarım sürecine özellikle dahil edilmesi gerekebilir. Psikolojik emniyet için gerekli olan koşulların sağlanması, hedef kitleye göre değişim gösterecektir. Hedef kitlenin doğrudan hasta bireyler olması, hastalığın türü ile ilgili detaylı bir gözlem ve literatür taraması yapmayı, aynı zamanda konunun uzmanı hekimlerden bilgi teminini gerektirmektedir. Sağlık çalışanlarının ülkemizde farklı saldırılara uğradığı haberlerinin yaygın olmasından da yola çıkılarak iyileştirici bahçe tasarımında bu sorun uygun şekilde çözümlenmelidir.

Su gösterileri ve sanat yapılarının bulunması, iyileştirici bahçeler için zindelik ve huzur verici bir etki sağlamaktadır. Bu ölçütte özellikle dikkat edilmesi gereken konu, hedef kitlenin hasta bireyler olması durumunda su yükseklikleridir. Bu nedenle, bazı özel durumlarda su kullanımı, fiziksel emniyet ile birlikte değerlendirilebilir. Mekânda sanat yapılarına yer verilmesi ise, estetik görsel değerin yükselmesi üzerinde aktif rol oynayacaktır. Sağlık çalışanlarını hedefleyen iyileştirici bahçelerde sanat yapılarına yer verilmelidir. Bu sektörde çalışanların özellikle estetik duygularını besleyecek bu elemanların canlı-cansız materyallerle oluşturulması dikkatleri bu yönde toplayarak bahçe oluşturma hedeflerini destekleyecektir.

Yaya yolu ve yürüyüş döngülerinin etkin kullanımı, mekân içi erişilebilirliği destekleyici bir faktördür. Yaya yollarının birbirini takip etmesi ve döngünün etkinliğini destekleyici ölçüde devamlılığı özellikle dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bu nedenle, tasarım sürecinin öncelikli aşamalarından itibaren ele alınması; program elemanlarının belirlenmesinin ardından, işlev şeması ve fonksiyon diyagramında çözümlenmelerinin yapılması gerekir. Döngüye sahip olmayan, birbirini takip etmeyen ve yarım kalan yollar, alanın etkin kullanımını zayıflatır. Bunun yanı sıra, yürüyüş döngüleri ve giriş arasındaki bağlantının da matematiksel yönden uygulanabilir olmasına dikkat edilmelidir. Sağlık çalışanları için bu konu, mesafe oluşturma ve mekânda emniyet duygusunun desteklenmesi olarak ele alınmalıdır.

Ergonomik ve antropometrik oturma birimlerinin yer alması, iyileştirici bahçelerin tasarım ve uygulama süreçlerinde gözetilmesi ve takibi yapılması gereken bir konudur. Donatı elemanları arasında öncelikli olan oturma birimleri için, olası ergonomik risklere yönelik önlemler geliştirilmesi gerekir; antropometrik ölçümlerin yapılması bu nedenle oldukça önemlidir. Bu noktada, hedef kitlenin karakteristiği ve yaş grubu yönlendirici olmaktadır. Oturma birimlerinin arkalıkları ve kolçaklarının bulunması, oturma yeri yüksekliğinin hedef kitleye göre hesaplanması vb. hususlar güvenlik ve sağlığını artırılması, konforun desteklenmesini sağlamaktadır. Sağlık çalışanlarının uzun çalışma saatleri içinde mola vereceği bu alanlarda konfor ve ergonomi konusu daha da önem kazanmaktadır. Mental yorgunluğun dışında fiziksel yorgunlukları giderebilmek için konfor standartlarının gözetilmesi gerekir.

Güneş, yağmur ve rüzgârdan korunaklı olması, özellikle dış mekân iyileştirici bahçeleri için ayrı ayrı gözetilmesi gereken önemli bir konudur. Tasarım çalışmalarını çevresel analiz sonuçlarına dayandırmak, tasarımların uygun ve yerinde çözümler içermesini sağlamaktadır. Böylelikle, çevresel faktörlerden optimal boyutta yararlanma adına, somut sınırlayıcı faktörlerin belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması desteklenir. Bu doğrultuda, iyileştirici bahçe tasarımları geliştirme sürecinde, çevresel faktörlerin çok daha detaylı bir inceleme sürecinden geçirilmesi, biyoklimatik konfor koşullarını destekleyici kullanımlar sunulmasında etkili olacaktır. Sağlık çalışanlarının sürekli iç mekânlarda bulunması nedeniyle yaşayabileceği “sıkışmışlık” hissini azaltılabileceği veya ortadan kaldırılabileceği için bu doğal iklimsel olayları yaşayabileceği alanların da iyileştirici bahçeler içinde bulunması gerekir.

7:3 oranında canlı materyal – cansız materyal (patika, yol, duvar, pergola vb.) içermesi, iyileştirici bahçelerin doğa ile iç içe olması hissini desteklemek üzere gözetilmesi gereken bir orandır. Bu konunun göz ardı edilmesi

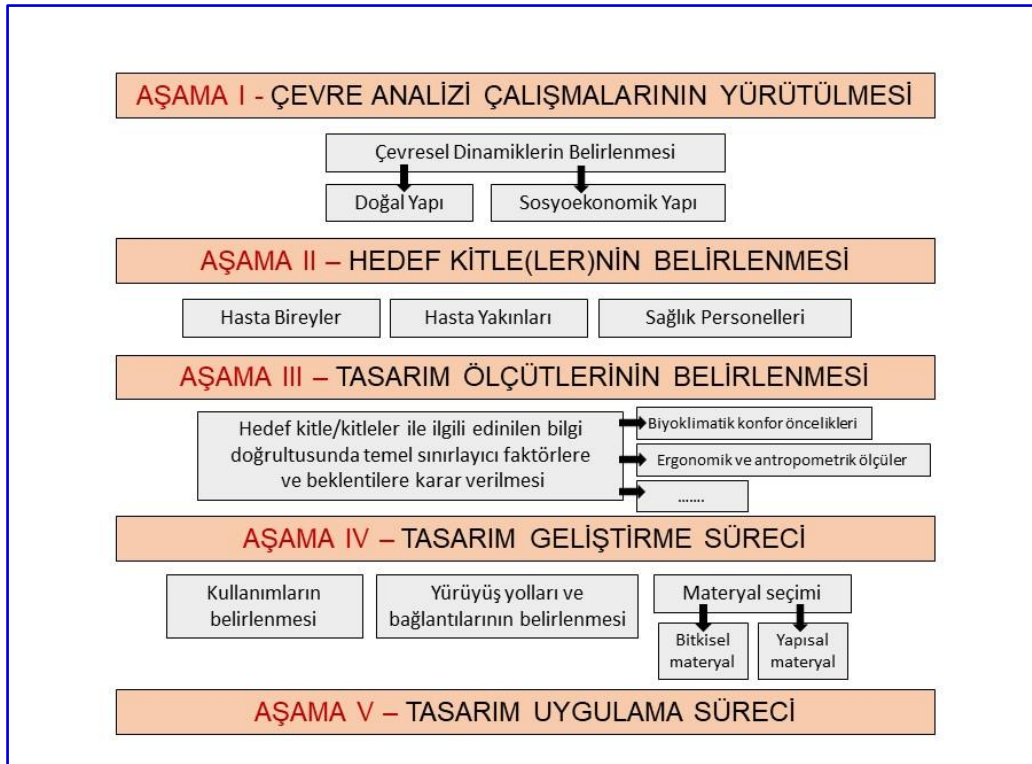
durumunda, iyileştirici bahçe olmanın temel gerekliliklerinin sağlanması ve hedef kitle üzerinde beklenen etkinin oluşması mümkün olmayacaktır. Gölge sağlayan ağaçlara yer verilmesi, doğal bitki örtüsünün kullanıldığı kurakçıl bahçeler, yağmur suyunu kullanan bahçeler ile yerel ve yenilenebilir materyallere bahçede yer verilmesi fayda sağlayacak önemli konulardır. Sağlık çalışanları için doğal yapının dikkatle ve kontrollü şekilde oluşturulması gereklidir.

4. Tartışma ve Sonuç

Bugün küresel perspektifte tedavi ve önleme çalışmaları devam eden COVID-19 küresel salgını, 2020 yılının başından günümüze, toplumsal yaşamın tüm dinamiklerini etkilemiştir. Günlük hayata dair rutinler, sosyal eğilimler ve alışkanlıklar, seyahat eğilimleri, profesyonel iş hayatının çalışma prensiplerine dair belirli normlar vb. faaliyetler büyük oranda değişim göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, COVID-19 küresel salgınının etkisiyle toplumsal yapının işleyişi yeni bir çerçevede devam etmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda ifade edilebilir ki; COVID-19 küresel salgını sürecinde bireylerin mental ve psikolojik yönden iyi olma halinin sağlanması ve devamlılığı için doğal çevre unsurları ile doğrudan ilişkili olmaları etkili olacaktır.

Doğal çevre unsurlarının insan sağlığı üzerindeki etkilerini araştıran farklı bilimsel çalışmalarda, doğada geçirilen süreçlerde, bitkilerin farklı renk, doku, koku vb. özelliklerinin bireyler üzerinde olumlu etkiler bıraktığı tespit edilmiştir (Ulrich, 1979; Kaplan ve Kaplan, 1989; Velarde vd., 2007; Uslu ve Shakouri, 2012). Özellikle kentlerde yaşayan bireylerin, rekreasyonel ve dinlenme amaçlı kırsal ya da doğal alanları sıklıkla tercih etmeleri bu durumun somut bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Doğa ile iç içe olma süreçlerinde edinilen kazanımlar duygusal, entelektüel, sosyal, fiziksel, davranışsal ve bilişsel kapsamda değerlendirilmektedir (Bulut ve Göktuğ, 2006; Keçecioglu, 2014). Bu nedenle, özellikle kentsel alanlarda yaşayan bireylerin, rutin programlarında belirli bir zaman dilimini iyileştirici bahçelerde geçirmek üzere ayırması, fiziksel, mental ve psikolojik yönden sağlıklı yaşamı desteklemek adına kazanımlar sağlayacaktır. Bu doğrultuda, yönetsel boyutta kentsel alan kullanımları kapsamında uygun alanların belirlenmesi ve bu alanlarda iyileştirici bahçelere yer verilmesi sağlıklı toplumların oluşmasında etkin rol oynayacaktır.

Bu çalışma kapsamında, iyileştirici bahçelerin tasarım süreçlerinde uygulanması konusunda önerilen yöntem Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. İyileştirici bahçelerin tasarım süreçlerine ilişkin öneri yöntem

İyileştirici bahçe kavramı, sunulan bilgiler ışığında günlük hayatın rutini ve karmaşasından uzaklaşmak isteyen bireyler için kamusal alanlarda *nefes alma alanı* olarak ifade edilebilir. Bunun yanı sıra, iyileştirici bahçeler

biyolojik, fiziksel ya da psikolojik farklı rahatsızlıkları olan bireylerin tedavi süreçlerini destekleyen *motivasyon alanları* olarak da tanımlanabilir. COVID-19 küresel salgını sürecinde ise, iyileştirici bahçeleri çok boyutlu bir amaç ile tasarlamak ve kullanmak, toplumların üzerinde oluşan baskının hafiflemesini sağlayarak, tedavi süreçlerinin hızlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda, bu küresel sorundan en fazla etkilenen ve birincil risk grubunda olan sağlık personelleri, bu sürecin psikolojik ve mental onarımı çalışmalarında öncelikli hedef kitle olmalıdır. Sağlık personellerini hedef alan iyileştirici bahçelerinin tasarım ölçütlerine yönelik değerlendirme ve belirlenen öneriler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. İyileştirici bahçe tasarım ölçütlerine yönelik genel kapsamda ve sağlık personellerini hedef alanlar özelinde geliştirilen değerlendirme ve öneriler

Ölçütler	Genel Kapsamda Tasarlanan İyileştirici Bahçeler	Sağlık Personellerini Hedef Alan İyileştirici Bahçeler
<i>Erişilebilirlik</i>	Kentsel alanlarda ya da farklı merkezler kapsamında bulunan iyileştirici bahçeler, yayalar ve tekerlekli sandalye kullanan bireylerin kolay erişimine imkân sağlamalı, yürüme mesafesinde olmalıdır.	Mekân içinde erişilebilirlik düzeyi yüksek bir konuma sahip olmalıdır. Eğer tesis içinde ise, bulunduğu katta koridorların kesişim noktası ya da yönlendirme tabelaları ile desteklenen bir konumda bulunmalıdır. Çatı katı ya da dış bahçede yer alıyor ise, asansöre yakın mesafelerde bulunması önerilir.
<i>Kolay tanınabilir bir girişe sahip olması</i>	Kentsel alanlarda bulunan bahçeler için, girişlerin tabelalar ve yönlendirici bilgiler ile desteklenmesi önerilir. Bunun yanı sıra, giriş noktaları için geliştirilen özgün tasarımlar da kolay tanınmalarını destekleyecektir.	Sağlık tesislerinin formal yapıda olmaları nedeniyle, tesis içinde konumlanan bu bahçeler kolay fark edilecektir. Ancak, dış bahçede konumlanması durumunda, girişlerinin dikkat çekmesi gerekir.
<i>Emniyet ve muhafaza duygusu oluşturmaya</i>	Fiziksel ve psikolojik yönden emniyet duygusu oluşturmada, kullanılan materyallerin seçimi oldukça önemlidir. Hedef kitlesi ile ilgili yapılan araştırmalarda edinilen bulgular, bu konudaki çözümleme araçlarını yönlendirecektir.	Sağlık personellerini hedef alan bahçeler kapsamında, olası risklerin göz önüne alındığı daha esnek çözümler üretilebilir.
<i>Su gösterileri ve sanat yapılarının bulunması</i>	Su ögesinin ve sanat yapılarının kullanımı, tüm hedef kitleler için huzur veren bir etki sağlayacaktır. Ancak hedef kitle ile ilişkili olarak, mekân içinde hangi konumlarda yer alacakları önemli olup, doğrudan erişilebilir olmamaları gerekebilir.	Sağlık personellerini hedef alan bahçeler kapsamında su ögelerinin ve sanat yapılarının kullanımına ağırlık verilebilir. Bu durum, amaç-sonuç ilişkisini desteklemede etkin rol oynayacaktır.
<i>Yaya yolu ve yürüyüş döngülerinin etkin kullanımı</i>	Mekân içindeki yolların devamlılığı ve birbirini takip etmesi, iç mekân ya da dış mekan ayrımsız tüm bitkisel tasarım alanları için aranan bir özelliktir.	Mekân içi erişilebilirliğin yüksek olması, kullanımlara hızlı erişmeyi ve kısıtlı sürelerde etkin zaman geçirmeyi destekleyecektir.
<i>Ergonomik ve antropometrik oturma birimlerinin yer alması</i>	Hedef kitleye yönelik alınan ortalama ölçümler, donatı elemanlarının ve özellikle oturma birimlerinin ölçülerini belirlemek adına oldukça önemli bir ölçüttür. Yaş grubu ve hastalık türüne göre alınan ölçümler ve ortalama değer değişecektir.	Sağlık personellerini hedef alan bahçeler kapsamında, ölçümler normal standartlarda alınıp, ergonomik olmasına özen gösterilmelidir.
<i>Güneş, yağmur ve rüzgârdan korunaklı olması</i>	Doğal yapı dinamiklerine ilişkin gerekli analizler yürütülerek, elde edilen bulgular doğrultusunda biyoklimatik konforu destekleyici çözümler üretilmelidir.	Bu ölçüt, tüm hedef kitleler için aynı süreci takip etmelidir. Doğal yapı dinamiklerine ilişkin gerekli analizler yürütülerek, elde edilen bulgular doğrultusunda biyoklimatik konforu destekleyici çözümler üretilmelidir.
<i>7:3 oranında canlı materyal – cansız materyal (patika, yol, duvar, pergola vb.) içermesi</i>	Doğa ile iç içe olma hissini destekleyici bir form oluşturulabilmesi için belirtilen oranın desteklenmesi gerekir. Amaç-sonuç ilişkisinin desteklenmesi, bu bahçelerin diğer bahçelerden farklı olması ve hedef kitleler üzerinde farklı etki oluşturmaya açısından son derece önemlidir.	Bu ölçüt, tüm hedef kitleler için ortak kabul edilmesi gereken niteliktedir. Sağlık çalışanlarının sürekli iç mekânlarda bulunması nedeniyle yaşayabileceği “sıkışmışlık” hissini azaltılabilmesi veya ortadan kaldırılabilmesi için bu doğal iklimsel olayları yaşayabileceği alanların da iyileştirici bahçeler içinde bulunması gerekir.

Sağlık personellerinin, bu küresel salgın sürecindeki rekreasyonel ve dinlenme gereksinimleri, profesyonel çalışma isteği ve etkinliklerinin desteklenmesi ve verimin artırılması adına göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. İyileştirici bahçeler, kapsamaları gereği psikolojik ve mental yönden yenilenme adına en uygun ve yerinde bileşenleri içermesi nedeniyle, sağlık personelleri için diğer mekânlara kıyasla çok daha verimli olacaktır. Bu nedenle, farklı hastaneler, sağlık merkezleri vb. birimler bünyesinde belirtilen ölçütler

doğrultusunda tasarlanacak iyileştirme bahçelerine yönelik gereksinim yüksek düzeydedir. Geliştirilen tasarım örneklerinin ve uygulamalarının yaygınlaştırılması, sağlayacağı faydalar yönünden oldukça önemli ve gereklidir.

Kaynaklar

1. **Avcı, F., Akdeniz, E.C. (2021).** Koronavirüs (Covid-19) salgını ve uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlar konusunda öğretmenlerin değerlendirmeleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3 (4):117-154.
2. **Bekaroğlu, E., Yılmaz, T. (2020).** COVID-19 ve psikolojik etkileri: Klinik psikoloji perspektifinden bir derleme. *Nesne*, 8(18), 573-584. DOI: 10.7816/nesne-08-18-14
3. **Bulut, Y., Gökyuğ, T.H. (2006).** Sağlık bulma yönünde çevresel bir etken olarak iyileştirme bahçeleri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 23, 2, 9-15.
4. **Ching Yang, Y. (2010).** A Healing Garden for Adults With Posttraumatic Stress Disorder in Shiaolin Village, Taiwan, Master Thesis, Washington State University.
5. **Çetinkale Demirkan, G (2019).** İyileştirici bahçeler ve tasarım kriterlerinin değerlendirilmesi. *Türk Tarım Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(1): 148-151.
6. **Dushkova, D., Ignatieva, M. (2020).** New trends in urban environmental health research: from geography of diseases to therapeutic landscapes and healing gardens. *Geography, Environment, Sustainability*, 2020; 13(1): 159-171.
7. **Eckerling, M. (1996).** Guidelines for designing healing gardens. *Journal of Therapeutic Horticulture*, 8, 21-25. Retrieved June 27, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/44025349>.
8. **Fiorillo, A., Gorwood, P. (2020).** The consequences of the COVID-19 pandemic on mental health and implications for clinical practice. *European Psychiatry*, 63(1).
9. **Gül, Ü., Yakıncı, C. (2020).** COVID-19 küresel salgınında ulusal medyada kullanılan tıbbi terimler üzerine. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2020; 63: 32-36.
10. **Hastuti, A.S.O., Lorica, J.D., Effendy, C. (2020).** The Challenges of Healing Garden Therapy Program Implementation in Indonesian Hospitals. *The Third International Joint Conference on Nursing Science*.
11. **Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., Zhang, L., Fan, G., Xu, J., Gu, X., Cheng, Z., Yu, T., Xia, J., Wei, Y., Wu, W., Xie, X., Yin, W., Li, H., Liu, M., Xiao, Y., Gao, H., Guo, L., Xie, J., Wang, G., Jiang, R., Gao, Z., Jin, Q., Wang, J., Cao, B. (2020).** Clinical features of patients infected with 2019 novel Coronavirus in Wuhan, China. *Lancet*, 2020 15-21 February; 395(10223): 497-506.
12. **Kaplan R, Kaplan S (1989).** The experience of nature: A psychological perspective. Cambridge University Press, New York.
13. **Kara, A.M. (2021).** COVID-19 pandemisi ve psikolojik etkileri. *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi*, Mart 2021, 2(1),S.: 35-39.
14. **Keçecioğlu, P. (2014).** Ruh Sağlığı Kurumlarında İyileştirme Bahçelerinin İrdelenmesi ve Peyzaj Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Peyzaj Mimarlığı Programı, İstanbul.
15. **Marcus, C.C., Barnes, M. (1999).** *Introduction: Historical and Cultural Perspective on Healing Gardens*. Healing Gardens: Therapeutic Benefits and Design Recommendations.
16. **McDowell, F., McDowell, C. (1998).** *The Sanctuary Garden: Creating a Place of Refuge in Your Yard or Garden*. Fireside.
17. **Romero, C., Delgado, C., Catalá, J., Ferrer, C., Errando, C., Iftimi, A., Benito, A., Andres, J., Otero, M. (2020).** COVID-19 psychological impact in 3109 healthcare workers in Spain: The PSIMCOV group. *Psychological Medicine*, 1-7.
18. **Sağlık Bakanlığı, (2021).** <https://www.saglik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 10.06.2021).
19. **Sherman, S.A., Varni, J.W., Ulrich, R.S., Malcarne, V.L. (2005).** Post occupancy evaluation of healing gardens in a pediatric cancer center. *Landscape and Urban Planning*. Volume 73, Issues 2-3, 15 October 2005, Pages 167-183.
20. **Söğüt, Z. (2012).** Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İç Mekân Bitkileri Dersi Notları.
21. **Söğüt, Z., Çolakkadıoğlu, D., Kaya, D.V. (2016).** Tematik Bahçeler Kapsamında İyileştirici Bahçeler. *Peyzaj Mimarlığı VI. Kongresi "Söylem ve Eylem"*, 8-11 Aralık, 2016, Antalya.
22. **Söğüt, Z., Yalçinkaya, N.M. (2019).** Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İç Mekân Bitkileri Dersi Notları.
23. **Ulrich, R.S. (1979).** Visual landscapes and psychological well being. *Landscape Research*, 4, 1, 17-23.
24. **Uslu, A., Shakouri, N. (2012).** Zihinsel ve fiziksel engelliler için hortikültürel terapi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12, 1, 134-143.
25. **WHO, (2020).** <https://covid19.who.int/> (Erişim tarihi: 10.06.2021).

26. **Xiang, Y.T., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T., Ng, C.H. (2020).** Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. *The Lancet Psychiatry*, 7(3), 228-229.
27. **Yalçinkaya, N.M. (2021).** Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İç Mekân Bitkileri Dersi Notları.